

سازمان بازرسی کل کشور

بازرسی کل استان سیستان و بلوچستان

همایش

قانون ارتقای سلامت نظام اداری

و مقابله با فساد

در استان سیستان و بلوچستان

۱۳۹۲/۱۲/۱۲

سازمان بازرسی کل کشور

بازرسی کل استان سیستان و بلوچستان

همایش

قانون ارتقای سلامت نظام اداری

و مقابله با فساد

در استان سیستان و بلوچستان

۱۳۹۲/۱۲/۱۲

نگاهی بر رشوه خواری به عنوان پدیده‌ای مانع ارتقای سلامت اداری در تاریخ و تمدن ایرانی - اسلامی

دکتر عباس سرافرازی^۱

چکیده

از مسائل مهم و اساسی ایران امروز توسعه و چالش‌های فراروی آن است. از پایان دوره‌ی قاجار و همزمان با جنبش مشروطیت تلاش برای نوسازی ایران آغاز شد. روند نوسازی در ایران متأثر از تحولات فکری اقتصادی و سیاسی مغرب زمین بود. در دوره‌ی بعد از انقلاب مشروطیت، رضاشاه به طور جدی به نوسازی بروکراتیک و اداری در ایران پرداخت؛ علی‌رغم تلاش‌هایی که انجام گردید سازمان اداری شکل گرفته در ایران از همان آغاز مریض زاده شد. دموکراسی ناقص و گسست اجتماعی که به وجود آمد باعث شد فساد در دستگاه‌های اجرایی و اداری دوره‌ی پهلوی به شدت رواج یابد. رشوه خواری گرچه پدیده‌ی جدیدی در دوره‌ی پهلوی نبود، اما دستگاه‌های دولتی به شدت گرفتار آن بودند. مسلم است که تحصیل رشد بدون بازسازی و بهسازی و سلامت نظام اداری، امکان پذیر نخواهد بود. بنابراین راهکارهای سیاسی، اداری، اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی بسیاری وجود دارد تا باعث ارتقای سلامت نظام اداری ناسالم و مقابله با فساد گردد که در این پژوهش به آنها اشاره شده است.

واژگان کلیدی: رشوه خواری، تاریخ و تمدن ایران و اسلام، راه‌های ارتقای سلامت اداری.

مقدمه

جرم‌هایی مانند رشوه و ارتشا از قدیم الایام وجود داشته و یکی از قدیمی‌ترین جرائم تاریخ کیفری بشر محسوب می‌شود. رشوه دادن را «رشا» و رشوه خواری را «ارتشا» می‌نامند و کنایه از پرداخت پول یا چیزی به کسی است تا وی در مقابل کاری را برای خواهان انجام دهد که این عمل معمولاً غیر قانونی است. از نظر تاریخی رشوه از دوران باستان وجود داشته است. هرودوت پدر تاریخ و مورخ بزرگ یونانی در کتاب خود آورده است که کمبوجیه دومین پادشاه هخامنشی دستور داد تا یکی از قضات بزرگ به نام «سیسامنش» را به جرم دریافت رشوه اعدام و پوست از تنش جدا و آن پوست را بر مسند قضاوت پهن کنند؛ سپس پسر قاضی را به جای وی منصوب کرد و یادآوری کرد که بر چه جایی نشسته است. در دوران اسلامی نیز رشوه‌خواری وجود داشته است اشاره‌ی مولای متقیان حضرت علی (ع) در نامه‌ی خود به مالک اشتر حائز اهمیت است. ایشان می‌نویسد: اگر یکی از آنان دست به

۱- عضو هیئت علمی دانشگاه فردوسی مشهد.

خیانتی گشود و جاسوسان بر آن خیانت همداستان بودند، بدین گواه بستند کن و کیفی او را با آن و آنچه به دست آورده بستان؛ پس او را خوار بدار و خیانت‌کار شمار و طوق بد نامی در گردنش آویزان کن. ساینده‌ی تاریخی جرمی به نام رشوه خواری مشخص نیست اما می‌توان آن را به زمان تشکیل اولین دولت‌ها و ساختار دیوان سالاری در سطح جهان نسبت داد.

در اسلام رشوه‌دهنده و رشوه‌گیرنده به شدت محکوم شده‌اند و در رشوه حرام است. در قرآن در سوره‌ی بقره آیه ۱۸۸ گرفتن اموال یکدیگر از طریق باطل نهی شده است. از پیامبر نقل شده است که فرمود: خداوند لعنت کند رشوه گیر و رشوه پرداز را و کسی که میان آنها است و گفته شده که از رشوه گرفتن دوری کنید که این کار به منزله‌ی کفر محض است و شخص رشوه خوار از رحمت خداوند به دور می‌باشد (مجلسی، ۱۳۸۵، ج ۲۴: ۹). در وسائل الشیعه نیز از قول حضرت رسول آمده است که ایشان کسانی را که مردم به علم آنان احتیاج دارند و آنان در مقابل از مردم رشوه می‌خواهند، لعنت کرده است (عاملی، ۱۳۶۴: ج ۱۸: ۱۶۲). از قول ائمه شیعه نیز در مزمت رشوه مطالب بسیاری نقل شده است.

از آنجا که حکومت‌ها رشوه‌گیری را باعث از بین رفتن نظم و موجب بی‌اعتمادی می‌دانستند از قدیم برای آن مجازات‌های سنگین قائل بودند. در قوانین جزایی موجود در جهان به طور مفصل به این جرم توجه شده است. می‌توان گفت قدیمی‌ترین جرم تاریخ کیفری رشوه‌خواری است. این جرم، ناهنجاری است که باعث آسیب جدی به جامعه و روابط اجتماعی انسان‌ها می‌گردد.

همان‌طور که اشاره شد، رشوه‌گیری در تاریخ تمدن ایرانی و اسلامی پدیده‌ای قدیمی است که حکومت‌ها با آن برخوردهای متفاوت داشته‌اند به نظر می‌رسد قبل از حمله‌ی مغول به ایران پدیده‌ی رشوه‌خواری به عنوان یک عمل نکوهیده مورد توجه جدی بوده است و فضای جامعه ایرانی و اسلامی به گونه‌ای بوده که کارگزاران به خاطر ترس از عقوبت و احترام به دستورات و قوانین دینی کمتر به آن مبادرت می‌کردند؛ اما دوره‌ی مغول از نظر از بین رفتن قوانین و سقوط اخلاقیات و رواج فسق و فجور و فحشا و ظلم و بی‌داد و سخت‌کشی و رشوه و ارتشا دوره‌ای خاص در تاریخ ایران محسوب می‌گردد. نظم اجتماعی قبلی مختل گردید و قوانین و پاسا‌های سخت‌گیرانه چنگیزی امان مردم ایران را برید. این قوانین سخت‌گیرانه و وحشتناک باعث گردید مردم ایران برای رهایی از عقوبت‌ها و سختی‌ها تن به رشوه دادن بدهند و به این طریق جان خود را برهانند. آنان با رشوه می‌توانستند به متقاعد کردن مغولان بپردازند. مردم برای رهایی از مشکلات مجبور بودند توجه مأموران دولتی مغول را به دست آورند تا آسایش یابند. مالیات‌های سنگین و کمرشکنی که مغولان اخذ می‌کردند عامل دیگری بود که برای فرار از آن بازار رشوه و حق حساب را رونق می‌داد. مسئله‌ی رشوه‌گیری پس از مغول نهادینه شد و به عنوان عملی عادی محسوب می‌شد. جالب توجه است که در منابع پس از مغول از آن به عنوان «مداخل» نام برده شده است.

در این دوره حتی باج‌ها و رشوه‌های جمعی نیز وجود داشته است؛ به صورتی که مردم یک شهر برای نجات شهرشان از قتل و غارت، مال و منال و غذا و حتی دختران را پیشاپیش برای مغولان می‌فرستادند تا به این وسیله با پیشکش و رشوه از تخریب شهر خود جلوگیری به عمل آورند؛ به این وسیله برخی از شهرها از تاراج حتمی در امان می‌ماندند.

متأسفانه در دوره‌ی صفوی رشوه و ارتشا جنبه‌ی دیوانسالارانه گرفت. درباریان و پادشاهان خود رشوه می‌گرفتند و یک منصب، شغل یا حکومت یک ایالت و شهری را به شخصی واگذار می‌کردند. شاردن، ستیاج دوره‌ی صفوی به این امر اشاره دارد و می‌نویسد: رشا و ارتشا، رشوه دادن و رشوه گرفتن در دوره‌ی صفوی کاری است همگانی و پسندیده و قابل قبول عموم مردم (شاردن، ۱۳۷۲، ج ۴: ۲۶۲). رشوه و ارتشا به عنوان یک پدیده‌ی ناهنجار اجتماعی در دوره‌ی قاجار با شدت بیشتری ادامه داشت و تبدیل به یک معضل اجتماعی مهم گردید. میرزا تقی خان امیرکبیر، اصلاحات سیاسی و اجتماعی مهمی را در ایران انجام داد و از نظر اداری باعث تحولات عمده‌ای گردید. وی به شدت با رشوه‌خواری مبارزه نمود تا بتواند سیستم اداری را سالم سازد و با فساد اداری مقابله نماید. جالب است که انگلیسی‌ها نیز به این ضعف و نارسایی در سیستم اداری و دیوانی ایران پی برده بودند. سرجان ملکم انگلیسی و دیگر مأموران آن کشور برای نفوذ در دربار ایران رشوه‌های گزاف دادند و توانستند به این وسیله از توجه دولت مردان ایران به شهر هرات، ممانعت به عمل آورند و خود نیز عنوان کردند کاری را که می‌بایست با هزینه‌های بسیار یا جنگ انجام دهند با تقدیم پیشکش و هدایایی با مبالغ بسیار کمتر انجام داده‌اند. سرجان ملکم (Sir Jan Malkom) وقتی به ایران وارد شد هدایای بسیاری به مهمانداران خود داد و از بوشهر تا تهران در مسیر راه به همه رشوه داد. وی در تهران الماس‌های درشت و گرانبها و آینه‌های بزرگ و مقداری منسوجات نفیس تقدیم شاه نمود. وی در این سفر موفق به عقد قرار دادی شد که قسمتی از منافع استعماری انگلستان را تأمین نمود (هوشنگ مهدوی، ۱۳۶۴: ۲۰۶). مأمور دیگر انگلیسی سرهارد فورد جونز (Sir Hardford Jons) که در کشتی در خلیج فارس به سر می‌برد با تحف و هدایای بسیاری وارد ایران شد. وی علاوه بر رشوه‌های قابل توجه به اطرافیان شاه یک قطعه الماس درشت و رشته‌های مروارید و شال‌های کشمیری تقدیم فتحعلی شاه قاجار نمود (شمیم، ۱۳۷۰: ۷۷). هرکدام از مأموران خارجی که وارد ایران شدند با رشوه‌های کلانی که دادند، قراردادهای و عهدنامه‌هایی که جز ضرر و زیان برای ایران چیزی در بر نداشت، منعقد کردند و زمینه‌های تجزیه و تضعیف ایران را فراهم ساختند؛ «به این خاطر دوره‌ی قاجار را عصر بی‌خبری، عصر بی‌خردی و عصر امتیازات نامیده‌اند (تیموری، ۱۳۳۲: ۶۷). این رشوه و پیامد آنها یعنی قراردادهای باعث رخنه‌ی اقتصادی اروپاییان در ایران و متلاشی شدن سازمان سیاسی، اجتماعی و اداری ایران شد. گر چه مبارزات امیرکبیر در دوره‌ی ناصری نتوانست جلو فساد و ارتشا را بگیرد و تا کام ماند؛ اما با شکل‌گیری تشکیلات جدید اداری و گسترده شدن روابط در داخل و خارج کشور، ابعاد جدیدی یافت.

در دوره‌ی ناصری قراردادهای بسیاری، حدود هشتاد و چهار قرار داد، که مشهورترین آنها قرار داد مشهور رویتر بود بسته شد که برای هفتاد سال، تمام منابع تحت الارضی و سطح الارضی ایران در اختیار بیگانگان قرار می‌داد. قراردادهای زیادی بسته شد که انعقاد این قراردادهای میرزا ملکم و میرزا حسین خان مشیرالدوله سیهسالار رشوه‌های کلان گرفتند. این رسم ناپسند تا پایان دوره‌ی قاجار ادامه یافت و قرارداد ۱۹۱۹ و توق الدوله بسیار مشهور است که شخص خود شاه قاجار، و توق الدوله، فیروز میرزا نصره الدوله، صارم الدوله و وزیر دارایی از انگلیسی‌ها رشوه گرفتند (مکی، ۱۳۶۴: ۹۳) و تمامی امورات کشوری و لشکری کشور را در اختیار انگلیسی‌ها قرار دادند.

اهمیت سلامت نظام اداری و نظارت بر حسن کارکرد آن موجب شد تا در دوره‌ی رضا شاه در قوانین کیفری و اداری به آن توجه شود و برای عاملان آن کیفر تعیین شود. از آنجا که در ایران دوره‌ی قاجاریه، بسیاری از مقامات و مشاغل دولتی تنها به دلیل مداخل «رشوه» و «رسوم» برای افراد جاذبه داشت، در دوره‌ی رضا شاه قوانینی وضع شد تا از آن جلوگیری به عمل آید، اما سازمان اداری جدیدی که بنیان گذاشته شد باعث گردید نه تنها ارتشا کاهش پیدا نکند و از بین نرود، بلکه ابعاد جدید و گسترده‌تری یافت و این معضل اداری تا آنجا پیش رفت که حتی مأمورین دولتی به صورت واضح یکدیگر را متهم به رشوه خواری نمودند. در قضیه‌ی محاکمه منصورالملک وی به محسن صدراالاشراف می‌گوید: بگویند ببینم آیا منصور خوب وزارت کرد که در وزارت خانه وی ارتشا رواج داشته است.

در دوره‌ی رضاشاه به خاطر سخت‌گیری‌های شدیدی که از نظر اجتماعی و اداری بر مردم اعمال شد خصوصاً در بحث کشف حجاب و تغییر کلاه و لباس و بسیاری از مسائل دیگر، مردم برای رهایی از مأموران دولتی به آنان پول می‌دادند و رشوه خواری با شدت وحدت بیشتری ادامه یافت. در دوره محمدرضا پهلوی نیز فساد مالی و اداری به شدت رواج داشت خصوصاً بعد از افزایش قیمت نفت در سال ۱۳۵۳ش/۱۹۷۴م. در ایران گسترش بیشتری یافت و از این زمان بوسانته‌ها در زد و بند با مقاطعه‌کاران داخلی و خارجی توسط دربار و اطرافیان و کارمندان دولت مسئله‌ی آشکاری بود. همه به دنبال حق العمل کاری و رشوه بودند. این مسئله و دریافت حق کمیسیون فقط توسط خاندان سلطنت نبود؛ بلکه به صورت متبع درآمدی برای بسیاری افراد شد که افراد جامعه را در هر سطحی آلوده می‌ساخت ارتشید فردوست که مدتی رئیس بازرسی شاهنشاهی بود، اشاره به حیف و میل و فساد گسترده و رشوه و ارتشا در دوره‌ی ۱۲ ساله‌ی نخست وزیر امیر عباس هویدا دارد. وی اختلاس‌های مالی و رشوه‌گیری را یکی از مسائل حیرت‌انگیز این دوران می‌داند که حتی در بحث مواد مخدر نیز در سطح وسیعی وجود داشت (فردوست، ۱۳۷۱: ۲۷۳).

کمیسیون تحقیق سنای آمریکا یک مرتبه افشا کرد که در جریان یکی از معاملات با کمپانی‌های آمریکایی عده‌ی زیادی از جمله شوهر خواهر شاه و فرمانده‌ی نیروی هوایی ایران (ارتشید خاتمی) به اتفاق پسر بزرگ اشرف، رشوه‌ی هنگفتی دریافت کرده‌اند (هویدا، ۱۳۷۲: ۸۹).

مسلم است که وجود فساد مالی و بی بند وباری‌های بی‌حد و حصر و رشوه و ارتشا متأسفانه در دوره‌ی پهلوی چنان وسعت و توسعه یافته بود که یکی از عوامل مؤثر در بروز انقلاب اسلامی گردید، این فرهنگ آن چنان عمیق و وسیع بود که با وجود اقداماتی که در طول سی ساله پس از انقلاب صورت پذیرفته، هنوز سازمان اداری به ارتقای سلامت خود نرسیده مبارزه با رشوه خواری به عنوان یکی از مفاسد نظام اداری در راستای اجرای قانون ارتقای سلامت لازم است؛ فساد اداری از جمله پدیده‌های سازمانی است که روند توسعه را در کشورهای در حال رشد با مشکل مواجه می‌سازد.

در رشد رشوه‌خواری مسلماً برخی عوامل دخالت دارند که اگر با این عوامل مبارزه گردد و سعی شود از بین بروند، مسلم به سلامت نظام اداری کمک خواهد شد با عواملی از قبیل: فقر اقتصادی ناپسامانی‌های درآمندی کارکنان سازمان‌ها و مناسب نبودن دستمزدها با سطح زندگی؛ فقر فرهنگی و باورهای نادرستی که در جامعه رواج دارد، ضعیف شدن باورهای اخلاقی جامعه و نبود و کمبود قوانین

جلوگیری کننده از فساد اداری، رشوه و ارتشا، شفاف نبودن مقررات که باعث به وجود آمدن سیستمی پیچیده خواهد شد.

متأسفانه نامؤثر بودن نظام اداری در ایران سابقه‌ی تاریخی دارد و بایستی به این مسأله اذعان نمود که سیستم اداری که پس از نظم نوین رضا شاهی و به اصطلاح مدرنیزاسیون اداری پهلوی در ایران شکل گرفت از همان ابتدا ضعیف و مریض بود؛ ضعف سازمان اداری امکان به وجود آمدن راه‌های سوء استفاده را ممکن می‌ساخت. سیستم اداری شکل گرفته در دوره‌ی رضا شاهی تقلیدی بود. ساختارهای سازمانی و تشکیلات مدیریتی آن با ساختار اداری و اجتماعی ایران همخوانی نداشت این سازمان تقلید از کشورهای پیشرفته و صنعتی بود که در ایران پیاده شد و با اوضاع و احوال فرهنگی و اجتماعی ایران متناسب نبود. در دوره‌ی رضا شاه قوانین اداری و حقوقی مدنی فرانسه و ایتالیا که حتی با احکام قرآن تضاد داشت پیاده گردید (ابراهامیان، ۱۳۷۷: ۱۲۸). قوانین ترجمه شده از کشورهای سوئد، بلژیک و سوئیس که علی‌الکبر داور مهم‌ترین قانون‌گذار دوره رضاشاه تحصیل کرده‌ی آن کشور بود با اجتماع ایران سازگار نبود؛ چرا که باید قوانین از ذات جامعه سرچشمه بگیرد تا مورد استقبال واقع گردد. یکی از علت‌های ناکارآمد و نامؤثر بودن نظام اداری پهلوی، کمبود کادر متخصص بود و این امر ناشی از ضعف سیستم آموزش و پرورش و آموزش عالی در ایران بود؛ انطباق درست در برنامه‌ریزی بین دانشگاه و جامعه وجود نداشت؛ مطالب مطرح شده و تدریس شده در دانشگاه‌ها با نیاز سازمان‌ها و ادارات همخوانی نداشت و از همان دوره‌ی رضاشاهی روح مدرک‌گرایی بر روحیه‌ی کسب علم و دانش غلبه یافت. بسیاری از ایرانیان به خارج رفتند و مدارکی گرفتند که کارایی نداشت و پس از بازگشت به ایران به مشاغل گمارده شدند که با تخصص آنان متناسب نبود و متأسفانه ناشیستی در نظام مدیریتی نیروی انسانی پایه‌گذاری شد و ادامه یافت و شایسته‌سالاری از همان ابتدا به وجود نیامد. این امر باعث به وجود آمدن ناهنجاری‌های اداری گردید که در تمامی دوران پهلوی ادامه یافت و میراث و ماترک آن تا به امروز ادامه یافته است.

در دوره‌ی محمدرضا پهلوی، ماشین دولتی شاه با فساد درمان ناپذیر و غیرقابل کنترلی که سرپای آن را آلوده کرده و در کام خود فرو برده بود و همچون خوره آن را از درون می بلعید و عدم احساس مسؤلیت در برابر مردم و جامعه و ایجاد رابطه بدون هر گونه ضابطه با ارباب رجوع از مشخصات آشکار نظام اداری شاه به حساب می‌آمد، پارتی بازی، شانه خالی کردن از زیر بار مسؤلیت و باری به هر جهت بودن، گسترش فساد و رشوه خواری، کارایی دستگاه‌های دولتی و نظام اداری را فلج کرده بود. طرف‌های معامله دولت یعنی بازرگانان، پیمان‌کاران، کارخانه‌داران و دلانان پیش از آنکه به شرایط و موارد قرار داد خود با دولت بیندیشند، در مورد موضوعاتی از جمله منافع، راه‌های سوء استفاده اختلاس و بر هم زدن اساس قرارداد توافق نظر داشتند (مصطفی نژاد، ۱۳۸۴: ۴۲).

فساد اداری موجود زاییده‌ی سیستم اداری است که از همان ابتدا سنگ بنای آن درست گذاشته نشده است. بنابراین فساد اداری همیشه وجود داشته است و یک انقلاب فرهنگی و اداری بنیادی لازم است که اصلاح گردد. برای جلوگیری از فساد و رشوه خواری باید برخی مسائل مورد توجه قرار گیرد. احیا و زنده نگهداشتن اخلاقیات و ندای وجدان و تحکیم مبانی اعتقادی از جمله راه‌های پیشگیری

است. تاریخ نشان داده که هر زمان توجه به مسائل دینی و اخلاقی کمتر شده مفسد رشد کرده است. تأمین صحیح نیازمندی‌های اقتصادی کارمندان دولت و ترویج فرهنگ قناعت در جامعه، فعال شدن بازرسان حکومتی و کنترل و مجازات عادلانه‌ی خیانت‌کاران. در فرهنگ ایرانی اسلامی از قدیم‌الایام نهادی به نام دیوان حسبه وجود داشته است که وظیفه‌ی امر به معروف و نهی از منکر و نظارت بر فساد و افساد را در سیستم اداری و اقتصادی جامعه اسلامی بر عهده داشته است. رعایت معیارهای اسلامی درگزینش کارگزاران سالم و جلوگیری از سودجویی‌ها و اجرای احکام کیفری اسلامی. راهکارهای مبارزه با فساد اداری و ارتقای سلامت نظام اداری متنوع است و عزم و حمیت‌ی راسخ می‌خواهد که با آن به مبارزه برخیزد. مبارزه با فساد اداری چند راهکار دارد که از آن جمله می‌توان به: راهکارهای سیاسی، راهکارهای اجتماعی و فرهنگی، راهکار اقتصادی و راهکارهای اداری اشاره کرد.

از نظر سیاسی بایستی در اجتماع نهادهای نظارتی وجود داشته باشد و تقویت شود؛ مانند: مطبوعات، احزاب، سازمان‌های غیردولتی که توانایی داشته باشند سیستم اداری دولتی را به چالش و نقد بکشانند و ادارات را از سیاست دور نگه‌دارند و فقط جنبه‌ی خدمت‌ی به آن بدهند و تلاش در راه تقویت دموکراسی در جامعه صورت پذیرد. توسعه‌ی مشارکت مردمی در مقابله با فساد و نظارت اصلاح قوانین و مقررات کیفری و جزایی نیز از جمله مسائلی است که به ارتقای سلامت اداری کمک خواهد کرد.

از نظر اجتماعی بایستی مردم را با قوانین و مقررات آشنا ساخت. هر چه مردم بیشتر آگاه باشند از دادن رشوه، خود به خود ممانعت به عمل خواهد آمد؛ مردم زمانی به رشوه دادن روی می‌آورند که نتوانند و آگاه نباشند کار خود را انجام دهند. ترویج فرهنگ وظیفه‌شناسی و وجدان کاری نیز از نظر اجتماعی از فساد اداری جلوگیری خواهند نمود. تقویت فرهنگ مسؤلیت‌خواهی و مسؤلیت پذیری و نقد پذیری از جمله مسائل اجتماعی است که بایستی تقویت شود.

راهکار اقتصادی: بدون هیچ گونه شک و تردیدی از عوامل اصلی فساد اداری و خصوصاً رشوه خواری، مشکلات اقتصادی است که همیشه کارمندان اداری با آن مواجه بوده‌اند. تجربه نشان داده زمانی که کارمندان از سطح متوسطه زندگی برخوردار بوده‌اند با سلامت بیشتر کار کرده‌اند؛ اما زمانی که امنیت اقتصادی وجود نداشته فساد اداری افزایش یافته است. اصلاح پرداخت حقوق و دستمزد و عادلانه نمودن آن و متناسب نمودن حقوق‌های کارمندان با تورم و هزینه‌ها، حائز اهمیت است. بایستی پرداخت‌ها متناسب با عملکرد و تخصص کارمندان باشد. یکسان سازی حقوق و دستمزد از نوآوری و خلاقیت می‌کاهد؛ نظام اداری دولتی بایستی کوچک شود و امورات هرچه بیشتر به بخش خصوصی واگذار شود. خصوصی‌سازی باعث ایجاد رقابت و ارتقای سطح تولید و خدمات خواهد شد. حذف انحصارات اقتصادی و یارانه‌ها از جمله مسائل اقتصادی است که به سلامت نظام اداری کمک خواهد کرد. رقابتی نمودن فعالیت‌های اقتصادی و معاملاتی دولتی و حذف امتیازات خاص و کاهش و حذف انحصارات دولتی در امور اقتصادی و مقابله با هر نوع انحصارگرایی دولتی در امور اقتصادی از جمله دیگر راهکارهای اقتصادی برای کاهش فساد اداری است.

از نظر اداری برای بهبود و ارتقای سلامت اداری و مبارزه با فساد بایستی از حجم قوانین کاسته شود. کاستن از قوانین زائد باعث می‌گردد مردم در تار و پود قوانین پیچیده گرفتار نشوند و ساده‌تر عمل نمایند. کاهش دادن حجم تصدی‌ها و جلوگیری از چند شغلی بودن افراد، توجه به شایسته‌سالاری در عزل و نصب‌ها، خصوصاً در کادرهای بالای اداری، توجه به این اصل که سیستم اداری برای خدمت به مردم است نه حکومت بر مردم، مشارکت دادن کارکنان در اداره امور و تصمیم‌گیری و اهمیت دادن به خدمات کارکنان، برگزاری دوره‌های آموزشی برای کارمندان به منظور مبارزه با فساد اداری و ملزم ساختن دستگاه‌های دولتی به پاسخ‌گویی به افکار عمومی و ارائه‌ی بیلان کاری، مسلم است که بایستی پست‌های سیاسی و پست‌های اجرایی تخصصی از یکدیگر جداسازی شود و ارزشیابی مرتب از عملکرد ادارات وجود داشته باشد تا عوامل تهدید کننده سلامت نظام اداری از بین برود. تمرکز زدایی از اداره امور، کاهش تصدی‌های دولتی، ایجاد اصلاحات در ساختار نظام و بازسازی فرآیند نظارت و کنترل و تقویت فرهنگ مشارکت در ادارات، همگی در ارتقای سلامت اداری مؤثر است.

تحولات جدیدی که در سطح جهان در سال‌های اخیر به وقوع پیوسته و انقلاب اطلاعات که در عرصه‌ی کامپیوتر و انفورماتیک به وجود آمده، رقابت‌های بین المللی و تغییرات تکنولوژی و جهانی شدن بسیاری از مناسبات، دولت‌ها را ناگزیر می‌سازد که در مدیریت خود تجدید نظر نمایند؛ الگوهای سنتی اداره امور جای خود را به مدیریت‌گرایی داده است. همان گونه که پس از روی کار آمدن رضا شاه در ایران دیگر سیستم دیوان‌سالاری قدیم پاسخگو نبود و سازمان‌های جدید اداری را طلب می‌کرد. امروزه نیز مدیریت‌گرایی و ارزش گذاشتن بر کرامت انسان‌ها و جلب رضایت مردم، از مهم‌ترین بحث‌ها در ارتقای سلامت نظام اداری است.

نتیجه

ارتقای سلامت نظام اداری از جمله مسائل مهم هر دولت و حکومتی می‌باشد. تا با فساد مقابله و مبارزه صورت نپذیرد، امکان رشد وجود نخواهد داشت. فساد اداری همیشه وجود داشته است. در نظام حکومتی اسلام، دیوانی به نام دیوان حسبه شکل گرفت که وظیفه‌ی آن امر به معروف و نهی از منکر بود این دیوان بر تمامی نهادهای اداری دولت و بازار و اصناف نظارت داشت یکی از وظایف آن، مبارزه با رشوه‌خواری به عنوان یک معضل اجتماعی فساد برانگیز بود. تاریخ ایران و اسلام نشانگر این مشکل بوده و توصیه‌ها و اندرزهایی شده است و حتی پیامبر و ائمه نیز نصیحت‌هایی نموده‌اند. برای رشوه‌خواری مجازات‌هایی در نظر گرفته شده است؛ اما به عنوان یک مشکل، همیشه سلامت اداری را تهدید نموده است. راهکارهای سیاسی، اجتماعی و فرهنگی و اقتصادی و اداری برای مبارزه با آن اندیشیده شده است که توجه به آنها و به کار بستن آنها می‌تواند به ارتقای نظام اداری و مقابله با فساد اداری کمک شایانی نماید.

منابع

- آبراهامیان، پروانه (۱۳۸۴) ایران بین دو انقلاب از مشروطه تا انقلاب اسلامی، مترجمان، کاظم فیروزمندی، حسن شمس آوری، دکتر محسن مدیرشانه جی، ج ۹، نشر مرکز.
- تیموری، ابراهیم (۱۳۳۲) عصری خبری یا تاریخ امتیازات در ایران، تهران: انتشارات اقبال.
- شاردن ژان (۱۳۷۲) سفرنامه، ترجمه اقبال یغمایی، تهران: ناشر توس.
- شمیم، علی اصغر (۱۳۷۰) ایران در دوره سلطنت قاجار قرن سیزدهم و نهم اول قرن چهاردهم هجری، تهران: شرکت چاپ و انتشارات علمی.
- شیخ سر عاملی، محمدبن حسن (۱۳۶۴) مسائل الشیعه فی تحصیل مسائل الشریعه، مترجم صحت علی، تهران: نشر ناس.
- فردوست، حسین (۱۳۷۰) ظهور و سقوط سلطنت پهلوی، انتشارات اطلاعات.
- مجلسی، ملا محمد باقر (۱۳۸۵) بحارالانوار، نشر فقه چاپ خانه آثار.
- مصطفی نژاد، غلام عباس (۱۳۸۴) دولت و توسعه اقتصادی در ایران، تهران: نشر قومس.
- مکی، حسین (۱۳۶) تاریخ بیست ساله ایران، تهران: نشر ناشر.
- هوشنگ مهدوی، عبدالرضا (۱۳۶۴) تاریخ روابط خارجی ایران از ابتدای دوران صفویه تا پایان جنگ جهانی دوم، ج ۳، تهران: انتشارات امیر کبیر.
- هویدا، فریدون (۱۳۷۳) سقوط شاه، ترجمه: حسین ابوترابیان ج ۱، تهران: ناشر تهران.